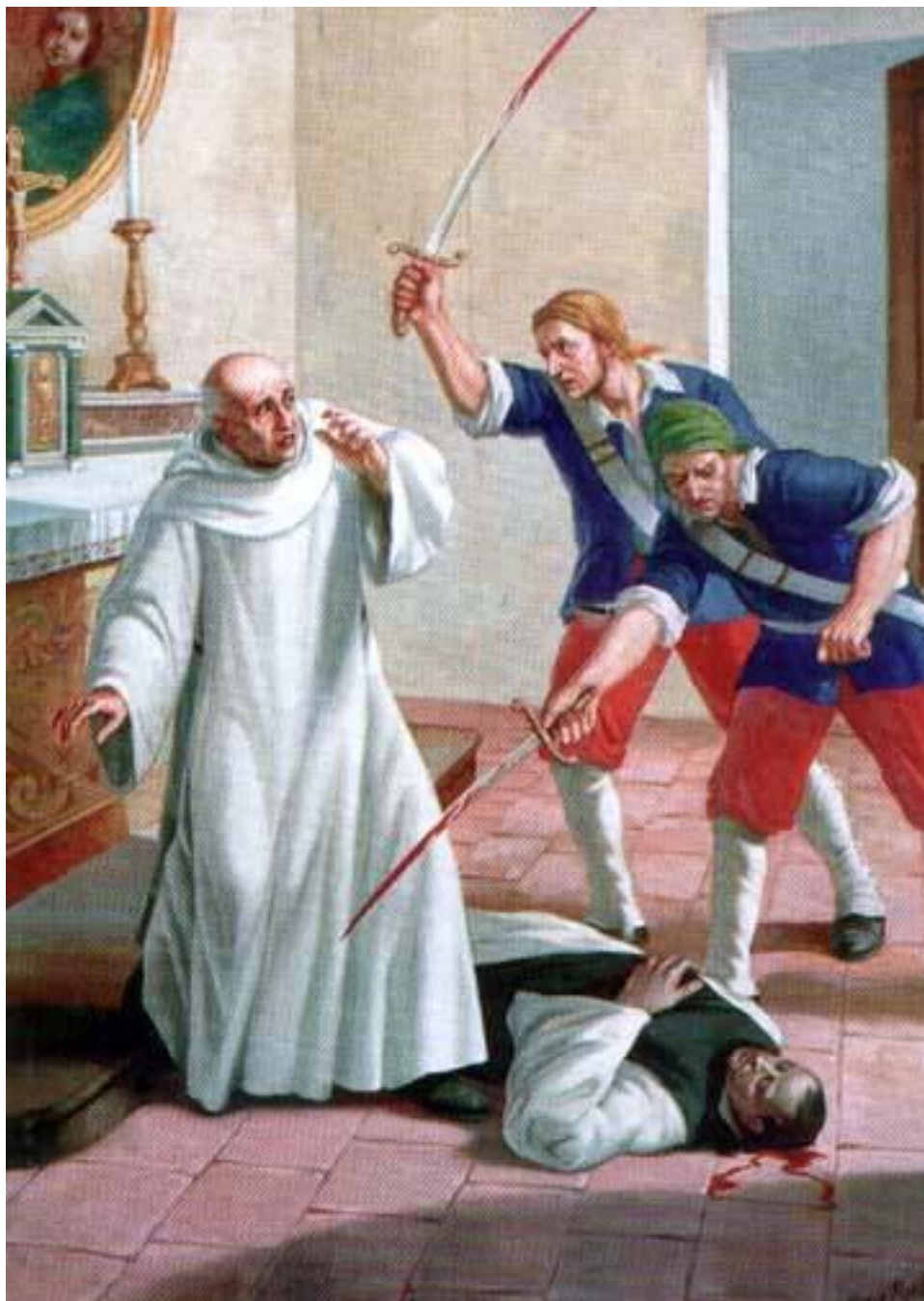

1794. május 7. | Robespierre bevezeti a Legfőbb Lény kultuszát

Szerző: Tarján M. Tamás

„Vajon nem ő az, akinek halhatatlan keze, mely az igazság és egyenlőség törvényét az ember szívébe véste, megírta a zsarnokok halálos ítéletét? Vajon nem ő az, aki az idők kezdete óta minden korban, minden ember számára szabadságot, jó hitet és igazságot rendelt? Nem teremtett királyokat, hogy felfalják az emberi fajt. Nem teremtett papokat, hogy hitvány állat

módjára igába fogjanak minket a királyok szekérébe, és példát adjanak a világnak alávalóságukról, kevélységükről, galádságukról, kapzsiságukról, kicsapongásaikról és hamisságukról. Ő azért teremtette az univerzumot, hogy kinyilvánítsa erejét. Azért teremtette az embereket, hogy segítsék és szeressék egymást, és az erény útján elérjék a boldogságot.”
(Részlet Robespierre-nek a Legfőbb Lény 1794. június 8-i ünnepén elmondott beszédéből)

1794. május 7-én vezették be a forradalmi Franciaországban a Legfőbb Lény kultuszát, melyet döntő részben a jakobinusok vezére, Maximilien Robespierre dolgozott ki.

A francia forradalom vezetőinek szemében a katolikus egyház és az „első rend” az ancien régime egyik legerősebb támaszának számított, az 1789 nyarán meginduló – természetesen nem egyenletes intenzitással zajló – dekrisztianizációs folyamat mögött azonban sok esetben nem érzelmi, hanem politikai és gazdasági megfontolások húzódtak. Ez egyébként 1793–94 során, a terror tetőpontján az egymással is rivalizáló új vallásalapítókra szintén jellemző volt. Az egyházellenes küzdelem mozgatórugóját a klérus befolyásában kell keresnünk, ami a hatalmas földbirtokokon és a beszedett adójövedelmeken alapult; nem véletlen, hogy a forradalmi törvényhozás – arra hivatkozva, hogy Franciaországban minden tulajdonjog a nemzetet illeti – már 1789 augusztusában eltörölte a katolikus egyház adószedési jogát, és nekilátott az egyházi tulajdon elkobzásának. A francia forradalom vezetőinek – II. Józsefhez (ur. 1780-1790) hasonlóan – egy olyan papi réteg létrehozása volt a célja is, mely a pápai helyett az állami főség égisze alatt tevékenykedik, e cél elérése érdekében azonban a „kalapos királynál” jóval erőszakosabb eszközökhöz folyamodtak. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1790 júliusában megfosztotta a klerikusokat speciális jogaiktól, és állami alkalmazottakká degradálta őket: az egyházi életet tehát kivonták Róma fennhatósága alól, a papságot pedig hűségesküre kötelezték az állam felé, amely intézkedés – VI. Pius pápa tiltakozása nyomán – kettészakította a francia egyházat.

A klérus „alkotmányos” felével szemben kialakult a „refraktáriusok” – ellenszegülők – csoportja, akik megtagadták a hűségesküt, és a kilátásba helyezett deportálás és halálbüntetés ellenére is folytatták – illegális – papi gyakorlatukat. A forradalmi Franciaország ezenfelül az anyakönyvezés és a házasságkötés állami kézbe vonásával, majd 1792 szeptemberében a válás törvényesítésével is igyekezett visszaszorítani a katolikus egyház befolyását. A köztársaság kikiáltása után, a forradalom radikalizálódása nyomán a dekrisztianizációs törekvéseket a féktelenné váló terror jellemezte, aminek eredményeként a jakobinusok bukásáig több tízezer klerikus került börtönbe, száműzetésbe, vagy a guillotine alá.

A katolikus egyház ellen viselt háború következményeként az ellenforradalmi szervezkedésekben – például a Vendée-ban – helyi szellemi vezetőkként a papok is jelentős

szerepet játszottak, így a Nantes-ban, vagy Lyonban tartott vérengzéseknek az egyházi tisztviselők tömegesen estek áldozatul. A Poroszországgal és Ausztriával vívott háború újabb lendületet adott a dekrisztianizációs törekvéseknek – hiszen a katolikus egyház vagyona nélkülözhetetlennek tűnt a harcok finanszírozásának szempontjából –, miután pedig 1793 júniusában a jakobinusok megszerezték a hatalmat, a küzdelem a szimbolikus politika terén is tetőfokára hágott: a forradalmi naptár bevezetése, az egyházi ünnepek – sőt, néhány département területén a vasárnap név és a szentekre utaló helynevek – eltörlése már messze túllépett azon a tolerancián, amit – négy évvel korábban – az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának szerzői megfogalmaztak.

A hatalmat birtokló jakobinusok és a náluk is radikálisabb csoportok – elsősorban a hébertisták – elképzelései Franciaország forradalmi megújításáról ekkor már túlhaladtak a politikai intézményrendszer kérdésein, és a társadalom gyökeres átformálását tűzték ki célul. Ennek egyik legfontosabb eszköze a spirituális élet átalakítása volt, amihez a felvilágosodás gondolkodói – például Voltaire, vagy Rousseau – szolgáltattak eszmei háttérrel. Az első ilyen kísérlet az Értelme ateista alapokon nyugvó kultuszában (Culte de la Raison) mutatkozott meg, melynek alapítása többek között Jacques Hébert, Antoine-Francois Momoro és Pierre-Gaspard Chaumette nevéhez fűződött. Ez az emberközpontú új „vallás”, mely elsősorban a sans-culotte-ok soraiból szerezte híveit, nyíltan arra törekedett, hogy átvegye a katolicizmus helyét; terjesztői számos templomot kisajátítottak, 1793 novemberében pedig a Notre Dame-ban tartottak fényűző ünnepséget az Értelme számára, melynek alkalmából – a régi helyén – oltárt emeltek a Szabadságnak.

Héberték előretörése a spirituális életben érthető módon aggodalommal töltötte el a hatalmat birtokló jakobinusokat, ezért 1793–94 fordulóján fokozatosan elhatárolódtak a radikálisok új „vallásától.” Robespierre vezetésével lejárató kampány indult a „botrányosnak, féktelennek és bujának” bélyegzett kultusz ellen, Héberték megsemmisítésével egy időben pedig a jakobinus párt vezére egy rivális hitvilágot is megalkotott. Robespierre az ateista, emberközpontú Értelme uralma helyett transzcendentális alapokra helyezte az általa teremtetett vallást: nála az origót a Voltaire-i deizmus képezte, vagyis az az elgondolás, hogy Isten – a Legfőbb Lény – a teremtés óta a világot közvetlen beavatkozás nélkül, a természet törvényei által „kormányozza.” A jakobinus vezér a halhatatlan lelket és az erényt állította kultusza középpontjába, melyet a polgár a szabadság és a demokrácia tisztelete mellett kötelességei teljesítésével érhet el. Látható tehát, hogy – a görög-római embereszmény propagálásán túl – Robespierre „vallása” nagyon is gyakorlatias, politikai célokat szolgált, ezáltal pedig a jakobinusok bukását megelőző hatalmi harcokban is szerepet játszott.

A jakobinus vezér 1794. május 7-én fogadtatta el a Nemzeti Konventtel az új kultuszt, egy hónappal később, június 8-án pedig a Mars-mezőn színpompás ünnepséget tartottak a Legfőbb Lény számára, melyet Jacques-Louis David, a neves festő tervezett. A rendezvény

lebonyolításában Robespierre magának vindikálta a főszerepet, amivel komoly megütközést keltett a jakobinus frakción belül; a párttársak – nem minden ok nélkül – attól tartottak, hogy a magát „megvesztegethetetlennek” nevező politikus a Legfőbb Lény kultuszának propagálásával a hatalom kisajátítására törekszik, amit a június 8-i „főpapi” szereplés mellett egyes önjelölt próféták felbukkanása is valószínűvé tett. Ezek közül a legjelentősebb egy idős asszony, Catherine Théot volt, aki Robespierre-t az utolsó napok hírnökének nevezte, és prédikációival számos hívet szerzett magának a politikus követői között.

E jelenség nyomán mind többen méltatlankodtak amiatt, hogy a „Megvesztegethetetlen” az általa eszményinek hirdetett „racionális vallás” helyett saját kultuszát építi, ezzel párhuzamosan pedig megerősödtek azok a hangok, melyek Robespierre túlzott befolyását kritizálták. A Legfőbb Lény kultusza így összeforrt a jakobinus vezér nevével, végzetét azonban nem az általa kreált deista vallás okozta: Thermidor 9-én (1794. július 27.) a terror féktelenné válása, a Konventben helyet foglaló politikusok rettegése vezetett Robespierre bukásához, halálával pedig az új államvallás is elveszítette jelentőségét. A Legfőbb Lény kultuszát – csökkenő érdeklődéssel – egyes helyeken még évekig ápolták Franciaországban, mígnem Bonaparte Napóleon első konzul 1802 áprilisában betiltotta azt.